'Het nationaal museum vormen we tezamen'

Grammofoon

In 1910 loopt het Curaçaose volk uit om met eigen ogen de eerste auto op het eiland te zien. Het zijn de jaren van voor de Shell, jaren van grote armoede, van eenvoud en weinig spullen. Zonder radio, zonder televisie. Wie muziek wil horen gaat op zondagavond naar 'de overzijde' waar de militaire kapel een mars, een wals en een danza speelt in de kiosk. In die tijd van relatieve stilte bereikt een nieuwe uitvinding het eiland: de grammofoon.

Het begin van de twintigste eeuw is 'booming business' voor de platenindustrie in de Verenigde Staten en Europa. Columbia, Odeon en natuurlijk 'His Master's Voice' (Victor) met als handelsmerk de foxterriër die voor de trechter van de 'talking machine' naar de stem van zijn baas luistert. Kort na 1900 zingt de populaire Italiaanse operazanger Enrico Caruso nog wasrollen vol voor de firma 'Anglo Italian Commerce Company' en neemt hij grammofoonplaten op in een Milanese hotelkamer voor The Gramophone and Typewriter Company, het latere "His Master's Voice". Fonograaf en grammofoon zijn dan nog luxegoederen. 'People who sat in the cheap seats of theaters were not buying records', schrijft Tim Gracyk. 'Only members of more prosperous classes could afford wax cylinders and one-sided discs featuring popular songs.' In de Verenigde Staten zijn wax cylinders in 1904 te koop voor 25 dollarcent, terwijl een eenzijdig afspeelbare grammofoonplaat dan een dollar kost. 'But buyers realized that wax cylinders were more fragile than discs.'

Grammofoon merk Knickerbocker (collectie Juliana / Brenneker / NAAM)

SLINGER

Ook op Curaçao blijft het bezit van een grammofoon het voorrecht van de beter bedeelden. "Wie arm was kon zich geen grammofoon permitteren", zegt Jossy Rosales van het muziekmuseum in Scharloo. "Alleen de aanschaf van de platen was al veel te duur. Misschien dat in een sjieke bar een grammofoon stond maar zeker niet in een eenvoudige *shap*". In het ouderlijk huis van mevrouw Capello (81) aan de Trapsteeg in Otrobanda werden dagelijks platen gespeeld op de grammofoon. "Meestal 's avond's als mijn vader thuis was. Aan de zijkant zat een slinger. Je moest de grammofoon regelmatig opwinden, anders liep de veer af en kreeg je zo'n klagend geluid."

De kasten van de grammofoons verschijnen in allerlei vormen en maten. Er zijn er die als een tafel op poten een plaats krijgen tussen het meubilair. Het geluid komt uit een grote trechtervormige hoorn, meestal van staal, maar bij de duurdere modellen van koper. De kasten zijn vaak van mahonie- of eikenhout met een opbergruimte voor de platen en naast de draaitafel een bakje voor de naalden. De stalen naalden, eigenlijk een soort spelden, gaan maar één of twee plaatkanten mee. Dan moeten ze worden verwisseld. Dat gaat snel en ze zijn goedkoop, je koopt ze in blikken doosjes van 100 stuks. Het exemplaar dat in het bezit is van NAAM, is draagbaar en lijkt op een koffer. Via de ruimte onder de draaitafel die in de bodem is gemonteerd, wordt het geluid naar een uitklapbaar hoorntje geleid. Dergelijke modellen werden oorspronkelijk gemaakt voor soldaten en zeemannen. Maar vanaf de jaren twintig promoten Amerikaanse fabrikanten de 'suitcase' als 'ideal for picnics, camping and back porch listening'.
De eerste grammofoonplaten zijn nog van schellak. De schellak is een bindmiddel, het hoofdbestanddeel is gemalen leisteen. Ook wordt er een middel toegevoegd om de platen mooi zwart te maken. Ze zijn erg breekbaar. In 1927 ligt de eerste plaat met Curaçaose muziek in de winkel. Een opname op Columbia van Charles Maduro. Al snel komen op dit merk en Victor en Brunswick opnamen uit van Curaçaose componisten als Rudolf Palm, Jules Blasini en Emirto de Lima. Vooral op Brunswick zijn veel Curaçaose melodieën uitgegeven, mogelijk door de inspanningen van de importeur van dit merk op ons eiland, Palais Royal.

Na de Tweede Wereldoorlog verschijnen de platen in vinyl. De veer maakt geleidelijk aan plaats voor een elektronische aandrijving. De grammofoon ontwikkelt zich tot pick-up met nieuwe toerentallen (33 1/3 en 45) en de grammofoonplaat heet dan 'LP' of 'single'. Op Curaçao zelf komen na de oorlog ook studio-'s waar grammofoonplaten worden opgenomen. Horacio Hoyer begint in 1948, Thomas Henriquez volgt een jaar later. Dit waren de pioniers, er zouden in de volgende jaren nog veel grammofoonplaten op Curaçao worden opgenomen.

En nu? Uit huiskamers en auto's klinkt gelikte digitale muziek. We kunnen alleen nog met heimwee terugdenken aan het krakende geluid van de grammofoon. En aan de finale tik natuurlijk, het sein dat de naald de laatste groeve van de plaat heeft afgetast.

FONOGRAAF

Een fonograaf is volgens Van Dale een 'toestel voor het opnemen en weergeven van geluid met behulp van wasrollen'. Als uitvinder Thomas Alva Edison in 1877 het kinderliedje 'Mary had a little lamb' zingt in de trechter van de fonograaf en vervolgens zijn eigen stem weer klinkt bij het afspelen van de rollen, begint een nieuw tijdperk voor de muziekregistratie. Niet veel later komt de grammofoon op de markt waarbij de geluiden op schijven zijn vastgelegd: de grammofoonplaat. Zo duidelijk als het Nederlands de twee apparaten onderscheidt, zo verwarrend is het Amerikaans. De Amerikaan noemt de grammofoon 'phonograph' en begin twintigste eeuw ook wel 'talking machine'.

Met dank aan Jossy Rosales, Rodolfo Pardo, mevrouw Capello en Tim de Wolf

De Pathéfoon

'De zoo spoedig afgesleten naald, door de andere spreekmachines aangewend en die oorzaak is van zoovele hinderlijke bijgeluiden, is bij de Pathéfoon vervangen door den onverslijtbaren saffier.... Pathéplaten kunnen een enorm aantal malen bespeeld worden; zij behouden de sterkte, het vermogen en het tempo van het orkest, de zuiverheid, de volheid en het schoone van de stem der beroemde artisten, die onze uitgezochte nummers vertolkt hebben. Het repertoire bestaat thans uit ongeveer 25.000 opnamen in allen talen....zangers en zangeressen, als: Albers, Urluv, H. Van Oort, Dons, Noté Vaguet, Engelen-Serving, Tilly Koenen, Boninsegna, Wognumkoor etc., voordrachten van Speenhoff, Solser & Hesse, Dumas etc., de meest beroemde en bekende aria's, koren, opera's, operetten, orkestnummers, gewijde muziek, walsen, polka's, fluit-, viool- en cello-solo's etc.'

Aldus de tekst in een advertentie in een editie van de Amigoe van april 1913 die tevens vermeldt dat Pathéplaten met een doorsnede van 35 centimeter drie gulden kosten en die van 28 centimeter twee gulden en vijftig cent.

De 'dokter' van Victor

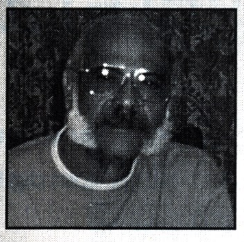

Rodolfo Pardo, de 'dokter' van Victor.

"Het geluid komt uit een grote trechtervormige hoorn". (collectie Rodolfo Pardo). Het Sint Maarten Museum heeft er een van het merk 'His Master's Voice, van The Gramophone Company Ltd. Op Landhuis Groot Santa Martha staat eenzelfde model.

Van lieverlee begint Rodolfo Pardo zelf maar te prutsen aan de oude grammofoon van zijn vader. Waar hij ook aanklopt bij instanties in Amerika en Nederland, niemand kan advies geven over de reparatie van het antieke apparaat. Met papier en potlood en wat kennis van klokken gaat hij aan de slag. Het grootste obstakel is de veer. Met de slinger wordt de veer opgewonden en die moet zich dan weer met een bepaalde snelheid afdraaien Ook het mechanisme dat de snelheid van de omwentelingen bepaalt (de regulateur) werkt niet meer. Het materiaal, vilt, is uitgedroogd.
Pardo: "Bovendien had iemand er met een hamer op geslagen en alles verpakt in een dikke laag vet. Maar net zoals een uurwerk heeft die veer maar een beetje olie nodig." Met doorzettingsvermogen en een flinke dosis vindingrijkheid lukt het om 'Victor' en andere grammofoons weer aan de praat te krijgen. Pardo gaat tot op de landfill om geschikte onderdelen te vinden. Een haarspeld bijvoorbeeld, kan de oorspronkelijke koperen naald vervangen. 'Victor' heeft zijn laatste reis erop zitten. Hij kwam vanuit Amerika over de weg naar Mexico en reisde mee als bagage van een zeeman naar Curaçao. Nu staat hij te pronken in een Hollandse huiskamer. "Van mijn dochter", zegt Rodolfo. "Precies zoals haar grootvader het wilde."

Bronnen: *www.audio-muziek.nl*
http://nl.wikipedia.org
www.garlic.com
Tim Gracyk, *'Music that Americans loved 100 years ago – Tin Pan Alley, Broadway Show Tunes (and related 'Coon Songs') and Sousa Marches', www.garlic.com.*
Amigoe (september 1903, april 1913)
Tim de Wolf, *Discography of music from the Netherlands and Aruba.* Walburg Pers, 1999

Tekst: Eva Breukink. De serie 'Het Nationaal Museum vormen we tezamen' verschijnt ook in Extra en The Daily Herald. Reacties op en suggesties voor bijdragen zijn van harte welkom. U kunt het Nationaal Archeologisch-Antropologisch Museum bereiken op de Rouvilleweg 7, telefoon (09) 462.1933, fax (09) 462.1936 e-mail: *naam@cura. net*

Nationaal Archeologisch Antropologisch Museum